

Independența Copilului

Speranța Farca s-a născut pe 21 iunie 1972 în București. A absolvit Facultatea de Psihologie, Pedagogie și Sociologie a Universității din București în anul 1996. Are șapte ani de formare în psihanaliză și este doctor în științele educației. A fost, timp de douăzeci de ani, cercetător la Institutul de Științe ale Educației, unde a realizat proiecte de psihanaliza și educația copilului. În prezent, este conferențiar la Departamentul pentru pregătirea personalului didactic din cadrul Universității Naționale de Arte, București. Este psihanalist și autor a mai multe articole și cărți dedicate părinților, printre care: *Independența copilului*, e-book, iTunes, Cupertino, SUA, 2014; *Venirea pe lume a copilului*, e-book, iTunes, Cupertino, SUA, 2014; *Copilul meu merge la Școală! Ghidul părinților*, PDF, Institutul de Științe ale Educației, 2013; *The Newborn and his Mother*, e-book, iTunes, Cupertino, USA, 2012; *Grădinița mea favorită! Ghid pentru părinți și educatoare*, e-book, iTunes, Cupertino, SUA, 2012; *Cum întâmpinăm copilul ca părinți, bunici, medici și educatori*, Editura Trei, București, 2010; *Ce trăiește copilul și ce simte mama lui*, Editura Trei, București, 2009; *Psihanaliza și cele patru vârste ale eului. Cum devenim părinți*, Editura Trei, București, 2003.

Independența copilului a mai fost publicată ca e-book pe iTunes în 2014. Cartea cuprinde idei sau texte prezentate și în alte scrieri ale autoarei.

SPERANȚA FARCA

Independența Copilului

SPAIMA DE SEPARARE

Colecție coordonată de Otilia Mantelers

Redactor: Anca Lăcătuș

Coperta: Ioana Nedelcu

Tehnoredactor: Manuela Măxineanu

Corector: Cristian Negoită

DTP: Corina Roncea, Carmen Petrescu

Tipărit la Paper Print – Brăila

© HUMANITAS, 2018

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Farca, Speranța

Independența copilului: spaima de separare / Speranța Farca. –

București: Humanitas, 2018

Conține bibliografie

ISBN 978-973-50-6153-1

159.9

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 021/311.23.30

CUPRINS

Introducere	9
-----------------------	---

POARTA CĂTRE SEPARARE

Ce simte mama	12
Ce trăiește copilul	13

CARACTERISTICI ALE SEPARĂRII

Timpul secvențial	14
Spațiul separației	17
Itinerariul copilului de la o „mumă“ la alta	17
Mediul afectiv	19
Caracteristici ale obiectului-mediului	20
Constanța obiectului-mediului	22
Defecte de separare	27

ACHIZIȚII SPECIFICE SEPARĂRII

Mișcarea de identificare și separare	29
Mișcarea uterină	30
Mișcarea de la naștere	30
Înălțarea bipedă	31
Controlul sfincterian	33
Jocuri ce pregătesc controlul sfincterian	36
Hrănirea – de la supt la autoservire	48
Înțarcarea	48
Defecte de înțarcare	49
Suptul și mâncarea	52

6 Independența copilului

Suptul și somnul	54
Mame-hrănitore	56
Interdicții și constrângeri alimentare	59
Hrănirea ca relație de comunicare și de cunoaștere	68
Mâncarea-joc și jocul cu mâncarea	69
Comunicarea verbală	72
Limba maternă – spațiu cultural	74
Limbajul copiilor	84
Limbajul „an-tan-te“	91

CONFIGURAȚII INDIVIDUALE ALE PROCESULUI DE SEPARARE

Relația mamă–copil	100
Desprinderea din simbioză	101
Trăirea psihică de abandon	110
Abandon și adopție	122
Mama care se adaptează copilului său	144
Importanța tatălui	153
Rolul bărbatului în triadă	155
Rolul civilizator al tatălui	160
Societatea și independența copilului	165
Societatea	165
Comunitatea	170
Importanța comunității pentru copil	187
Trăirile copilului	193
Dorințe contrare	194

LIMITE ASIGURĂTOARE PENTRU SEPARARE

Frustrarea	212
De ce depinde rezistența la frustrare	216
Surse ale frustrării	219
Interdicțiile	225
Interdicții menite să supună	227
Interdicții menite să asigure desprinderea	232
Hotarele și hotărârea	235
Izolarea	237

Maturizarea precoce	239
Scindarea de sine	239
Manifestări lipsite de orice control	239
Interdicții excesive autoimpuse	240

IMPORTANȚA JOCULUI ÎN SEPARARE

Ce este jocul?	242
Importanța terapeutică a jocului	243
Unde este copilul care se joacă?	245
Beneficii și funcții ale jocului	246
Absența jocului	248
Tipuri de jocuri	254
Jocul și forma rotundă	255
<i>Bibliografie</i>	269

INTRODUCERE

Independența copilului este o sondare a parcursului individualizat al desprinderii copilului de mamă, care devine model pentru toate separările ulterioare. Separarea de mamă își are originea în actul nașterii, începe cu posibilitatea sugarului de a sta puțin singur și se încheie cu capacitatea adultului de a avea grijă de sine și de alții.

Independența adultului, chiar dacă este oarecum câștigată, tot se mai pierde uneori, atunci când iubim, când suntem bolnavi, când femeia este însărcinată sau este mama unui copil mic. Bătrânețea și boala cronică ne fac și ele să renunțăm la unele achiziții de independență.

Spaima de separare este o teamă a copilului mic, dar ne urmărește întreaga viață. Elaborarea fricii de abandon ne permite să ne îndrăgostim, să trăim împreună cu ceilalți, să avem grijă, să ne pese, să devenim independenți, liberi și creativi.

Independența copilului, asemenea tuturor scrierilor mele, este o carte-basm, și nu o fabulă moralizatoare și nici un cod de bună practică. Basmul este un drum împreună întru înțelegerea de sine, din care luăm cu noi doar ceea ce ni se potrivește, restul fiind nesemnificativ. În poveștile mele, m-au interesat gesturile mici, faptele cotidiene, emoțiile simple, care, camuflate în banal, rămân mai mereu necercetate, deși ne sunt un autentic ghid în demersul interior al regăsirii.

POARTA CĂTRE SEPARARE

Angoasa primară este acea spaimă difuză și generalizată simțită de nou-născut în contact cu lumea aceasta. Pe măsură ce mama i se oferă constant copilului pentru a-i satisface nevoile, trăirea lui prinde conturul cuvântului de alinare. Copilul știe că va supraviețui și în lumea din afara uterului, căci mama are leac pentru tot ceea ce simte el.

Pentru nou-născut, nașterea părea ca o rupere a „membranelor” lumii vechi, care s-a expandat, formând una nouă. În mitologia vedică, Vișnu este un mic-uriaș care formează totul din sine. El este înainte de bine și de rău, înainte de distincția dintre fantasmă și realitate. Lumea întreagă cu oameni și zei nu este decât un joc al lui.

E o atotputernicie grea, pe care sugarul o delegă mamei sale, în care a învățat să aibă încredere. Acum, nu el este lumea, ci mama devine mare, multiplă, omniprezentă, așa cum o regăsim în mitologiile celtice.

Copilul nu se mai simte fărâmițat într-o lume amenințătoare, ci doar în pericol de a mai suporta o separare, de a-și pierde mama și mediul asigurător. Noua perspectivă face ca nașterea să fie văzută acum ca expulsare, ca alungare din rai.

Această configurație a spaimei copilului oferă un sens traumei nașterii, care abia acum poate fi integrată psihic. Nașterea a presupus o separare organică prea brutală,

compensată de o uniune psihică simbiotică în care totuși încep să se întrevadă germeii separării. Întregul proces de creștere și dezvoltare nu este decât un amplu travaliu de construire a independenței, în care copilul este sprijinit de părinți, dar și de comunitatea din care ei fac parte. Spaima de separare apare când bebelușul nu se mai simte copleșit de angoasă și se va reactiva cu fiecare situație de viață care presupune relații simbiotice.

Spaima de separare se regăsește și dincolo de bebelușie: la copilul care intră în colectivitate, la adolescent, la proaspătul căsătorit, la mama cu copil mic, la omul care nu se poate baza pe abilitățile sale pentru a supraviețui.

CE SIMTE MAMA

După primele luni de la naștere, și mama se dezmeticește din încordarea pentru supraviețuire care îi expanda timpul, făcând-o să trăiască mai multe zile într-una singură. Abia acum, când nu mai are chiar atâta nevoie de ajutor, devine capabilă să-l ceară. Încet, încet, ea se adaptează nevoilor copilului său, cunoscându-l. Mama se redescoperă ca ființă socială și, chiar dacă este obosită și tensionată, se simte capabilă să relaționeze pentru a-și exprima fricile și neputințele. Minte, care până atunci se învârtea obsesiv în jurul copilului, e muncită și de alte gânduri.

E o perioadă ceva mai relaxată, iar spaimetele și îngrijorările revin la locul lor în vise, în fantasme și nu o mai invadează diurn. Angoasa din lăuzie se află în curs de elaborare, iar ceea ce trăia atunci devine exprimabil.

În această perioadă sunt frecvente coșmarurile ce au ca temă „pierderea copilului”, care este rătăcit, dat, furat, văzut la altcineva, scăpat. Acum mama prinde grai pentru a se plânge, pentru a spune altora ce simte, pentru a cere sprijinul, dacă are nevoie de el.

CE TRĂIEȘTE COPILUL

Copilul simte că există viață și după naștere, că se poate trăi și în mediul extrauterin, dar cu o singură condiție, să fie și mama cu el. Acum nu se mai teme pentru viața lui, ci pentru pierderea mamei. Astfel angoasa primară se transformă în mult mai gestionabila teamă de *abandon*. Dacă mama aceasta, pe care a început să o accepte, are să-l părăsească asemenea celei uterine care l-a expulsat, născându-l? Dacă-l va abandona într-o lume ostilă, plecând cu o parte vitală din sine? Având în vedere experiența nașterii, este foarte probabil!

Bebelușul e sigur că va fi părăsit și este furios în avans. Orice mică dispariție a mamei îi confirmă temerile și îl face să plângă neconsolat. Starea generală este polarizată: se agață de mamă, de a cărei permanență are nevoie, și o respinge în același timp.

Această atitudine ambivalentă, în care, pe de-o parte, copilul respinge mama, și, pe de alta, se agață de ea, va deveni emblema oricărei achiziții de independență pe întreg parcursul vieții. Este o stare dificil de suportat la copii, dar și la noi înșine, însă ar putea să ne bucure dacă știm că îi urmează un pas important în dezvoltare.

CARACTERISTICI ALE SEPARĂRII

Distanța apărută între mamă și copil lasă loc pentru dezvoltarea întru independență. Spațiul gol din relația simbiotică se va umple cu axe necesare simbolizării: *relațiile nesimbiotice, limbajul, jocul, basmul*. Separarea permite o nouă percepție a timpului, a spațiului și a mediului afectiv, determinând achiziții importante pentru independență.

TIMPUL SECVENȚIAL

În cadrul *timpului arhaic* etern, nou-născutul este una cu lumea-mamă. Plecărilor ei însă întrerup dureros această trăire, pe care sugarul învață să o facă suportabilă construind *timpul secvențial*, cu două stări ce se întretaie: timpul cu mama și timpul fără ea. Timpul de absență a mamei se întrerupe brusc odată cu venirea ei. Reîntoarcerea mamei deschide timpul prezenței, reînnodându-l din locul plecării.

Copilul își asigură unitatea prin faptul că în prezența mamei retrăiește ce s-a petrecut semnificativ când ea nu i-a fost alături. Totodată, în absența mamei, copilul o caută după imaginea ei afectivă, pe care o poartă în sine.

Pentru copilul mic, secvențele de absență a mamei sunt suportabile dacă evenimentele petrecute pot fi reluate în prezența ei. El are nevoie să retrăiască autentic alături de

mamă tot ce s-a petrecut fără ea. Copilul mare și adultul nu mai au nevoie să retrăiască ce li s-a întâmplat, dacă își pot povesti pățaniile.

Pentru a suporta absența mamei, copilul mic descoperă jocul *de-a ce face mama* când nu e cu el. Astfel, plecarea nu este o dispariție, întrucât mama poate fi imaginată într-un alt spațiu, care-i este accesibil copilului prin joc. Dacă mama există și atunci când nu este cu el înseamnă că și el poate trăi când ea nu este prezentă. Este o achiziție ce face ca spaima de separare să nu mai fie atât de fioroasă.

Expresii ale timpului secvențial se întâlnesc și după încheierea copilăriei. Le regăsim la adolescentul îndrăgostit care trăiește scindat între prezența persoanei iubite și absența ei (absență populată de gânduri, fantasme, vise, identificări). Mama copilului mic trăiește și ea un timp cu reper dublu: în prezența copilului și în absența lui. Cotidianul adultului este secvențializat: timpul dedicat familiei și cel de serviciu.

Timpul secvențial apare din nevoia copilului de a supraviețui absenței mamei, de aceea se regăsește în încercările de echilibrare ale omului, în simptome și ritualuri. Aceasta explică de ce, în psihanaliză, simptomul nu este semnificativ: el aparține timpului secvențial și, ca într-un joc al oglinzilor, conține doar imaginea dificultății, nu și afectul asociat ei. Preocuparea pentru simptom ar cantona analiza într-o zonă în care schimbarea nu este posibilă decât ca înlocuire a unei oglindiri cu o alta, a unei manifestări cu alta în același registru (alt simptom).

Asta nu înseamnă că timpul secvențial ca atare nu apare în psihanaliză sub diferite forme: ca tendință de a reînoda firul dintre două ședințe, ca senzație de trăire a cotidianului în paralel cu psihoterapia, ca nevoie de experimentare a „sfârșitului” analizei, a plecărilor și a revenirilor de tot felul.

Un pacient, într-o etapă a analizei sale, la începutul fiecărei ședințe făcea un rezumat al ședinței precedente, realizând astfel o legătură între cele două. O pacientă nu a vorbit o bună vreme despre viața sa cotidiană, însă, cu timpul, a descoperit că o retrăia pe canapea. Câteodată se simțea neînțeleasă și greșit interpretată, reluând lipsa de înțelegere din relația cu soțul. Altă dată părea plictisită și fără chef, așa cum se simțea la birou. Uneori era disperată, neștiind cum să aleagă calea cea bună, reeditând starea din relația cu copiii. Un pacient îmi povestea la fiecare început de ședință cum este vremea afară, făcând o punte între „afara” analizei și „interiorul” ei. O pacientă, gândindu-se la finalul terapiei, mi-a cerut dublarea numărului de ședințe. Un alt pacient, în această etapă, a găsit o soluție pentru a continua analiza la nesfârșit, și anume să o transforme în profesie: „Dacă mă fac psihanalist nu va trebui să renunț niciodată la psihoterapie!”

Sunt balansuri firești, care își cer conținerea pentru ca omul să poată face un pas important spre independență. Timpul secvențial pregătește desprinderea copilului de mama sa, pentru a evita riscul „ruperii”, ca în cazul abandonului. Acest timp va rămâne apelabil psihic ca sprijin pentru orice experiență de separare a omului și este firesc să fie reluat pentru elaborare în psihanaliză.

Timpul secvențial, prin caracterul său dual și prin apelul la memorie, devine un bun mediator între: timpul arhaic (matern, etern, spiralat) și cel istoric (patern, finit, liniar, ireversibil, social); între inconștient și conștient; între simbolicul individual și cel colectiv; între limba maternă și cea de comunicare cu ceilalți.

Formele de trăire a timpului – arhaică, secvențială și istorică – apar în această ordine în dezvoltare. Parcursul existenței se află sub semnul timpului istoric, dar omul se poziționează afectiv într-un timp sau în altul, în funcție de experiență.

SPAȚIUL SEPARAȚIEI

Percepția spațiului ține de imaginea corpului matern (M. Klein), pe care copilul, încă de la naștere, îl explorează senzorial: cu privirea, olfactiv, gustativ, tactil, auditiv.

Bebelușul ia drept jucării mâinile mamei, părul ei. Încă nevorbitoare, el caută în gura mamei cuvintele, iar în ochii ei își descoperă propria lui oglindire. Corpul mamei este și „infinitul mare”, cu dealuri și văi, cu munți și ape, cer și pământ, dar și „infinitul mic”, cu bubițe și alunițe numai bune de ciupit. Este spațiul în care locuiește copilul, spațiul pe care acesta îl cartografiază cu ajutorul simțurilor, obținând o „hartă” multidimensională, vizuală, tactilă, olfactivă, gustativă.

Explorându-și propriul corp și pe cel al mamei, copilul poate face distincția dintre diferitele sale senzații. Este o bună ocazie pentru a înțelege diferențele și pentru a construi separarea.

Durerea provocată mamei trezește mirare, căci este o senzație pe care bebelușul nu o simte.

Itinerariul copilului de la o „mumă” la alta

Mama este percepută de către copil în mod diferit în fiecare etapă a dezvoltării acestuia. Corpul ei pare a se redimensiona în funcție de evoluția lui.

Copilul, ca și Făt-Frumos din basme, pentru a ajunge în locașul sfintelor (Sfânta Luni, Miercuri, Vineri și Sfânta Duminică), trebuie să se lupte și cu zâne rele apărute între acestea (Marțoalea, Joimărița). El trece pe la Muma Pădurii și Muma zmeilor ca să ajungă la fata împăratului; trece pe la Muma Lunii, Muma Soarelui și Muma Vânturilor pentru a-și găsi ursita.